

Bör man legalisera nerladdning av musik?

Sammanfattning

I denna artikel framförs argument för att legalisera gratis nerladdning av musik via internet. Detta bör tillåtas eftersom musik till stor grad är en så kallad kollektiv vara, vilken enligt nationalekonomisk teori bäst tillhandahålls offentligt. Staten bör med hjälp av skattemedel ersätta skivbolagen för de förlorade inkomsterna då nerladdningen legaliseras. På detta sätt skulle samhällsnyttan öka. Slutligen diskuteras vissa rättviseproblem som uppstår med detta förslag.

Inledning

Piratkopiering av musik på nätet diskuteras flitigt i dessa dagar. Musikindustrins representanter hävdar att nerladdning av musik hotar artisternas och skivbolagens möjligheter att producera musik i framtiden. Samtidigt argumenterar fildelare att nerladdning av musik bland annat kan hjälpa mindre kända artister att komma fram och att musikindustrin skulle gynnas av detta. Något konstruktivt samtal mellan dessa grupper verkar inte finnas och alltför sällan behandlas de ekonomiska aspekterna på ett seriöst sätt. I ett försök att hitta en lösning som kan accepteras av båda parter presenteras här ett kompromissförslag som skulle kunna göra nerladdning av musik lagligt utan att skivbolagen skulle förlora på detta.

Kollektiva varor

Det finns en sorts varor som nationalekonomer kallar för kollektiva varor. Dessa varor karaktäriseras av att de är *icke-rivaliserande* och att de är *icke-exkluderbara*.

Att en vara är *icke-exkluderbar* betyder att det är omöjligt att hindra folk från att konsumera varan. Man kan t ex inte hindra folk från att andas luft, tänka på relativitetsteorin eller dra nytta av en produkt som minskar miljöutsläpp. Däremot är det ganska lätt att förhindra att folk äter mat på restaurang utan att betala, att endast släppa in betalande kunder på en bioföreställning eller att klippa håret endast på dem som betalar för det. Eftersom en producent av en icke-rivaliserande vara inte kan förhindra att icke-betalande personer kommer att konsumera varan blir det svårt att få folk att betala för den. Producenten slipper dock inte kostnaderna och om det blir så att ingen betalar för varan så kommer det naturligtvis inte bli lönsamt för ett vinstmaximerande företag att producera varan överhuvudtaget.

Att en vara är *icke-rivaliserande* betyder att när person A konsumerar varan så hindras inte person B att konsumera samma vara. Exempel på denna sorts varor är konstverk och dikter. En museibesökare som tittar på en tavla "förbrukar" inte tavlan (naturligtvis kan det bli trångt framför tavlan, så till viss del är ändå denna vara rivaliserande). Bröd och kläder är exempel på rivaliserande varor. Dessa kan inte konsumeras utan att hindra andra från att konsumera dem. Om ett företag producerar en icke-rivaliserande vara (som dock är exkluderbar) så kommer företaget att endast låta de som betalar få del av varan. Detta betyder att de som inte är beredd att betala det pris som företaget kräver inte får del av varan, trots att det inte skulle kosta företaget någonting extra att låta alla få del av varan. Anledningen till att inte företaget låter alla få del av varan är naturligtvis att ingen längre kommer att betala eftersom man får del av varan även om man inte betalar.

När en vara både är icke-rivaliserande och icke-exkluderbar så kallas den alltså för en kollektiv vara. Enligt ekonomisk teori kommer marknaden att producera en mindre mängd av dessa varor

än vad som är samhällsekonomiskt optimalt (det är inte säkert att marknaden kommer att producera någonting av varan överhuvudtaget). Fyrar, militärt försvar och vägar är exempel på kollektiva varor. Normalt brukar man rekommendera att dessa varor ska finansieras av stat eller kommuner. Dock betyder inte detta att staten eller kommunerna nödvändigtvis bör *producera* dessa varor. Exempelvis kan staten betala ett byggföretag för att det ska bygga en fyr.

Musik är en kollektiv vara

Tidigare var man tvungen att köpa en CD (eller LP) för att kunna lyssna på musik, om man inte ville gå på konserter. I och med att ljudkvaliteten blev sämre om man kopierade musiken så kan man säga att musiken förr var ganska rivaliserande. Om någon lyssnade på en CD så kunde inte någon annan samtidigt lyssna på samma CD (om man inte var i samma rum). I och med att man var beroende av CDn för att lyssna på musiken kunde skivbolagen exkludera de som inte var beredd att betala för CDn.

I och med att internet har byggts ut till den stora allmänheten finns nu möjligheten för folk att gratis ladda ner musik och spela upp den på sin mp3-spelare eller musikanläggning utan att ljudkvaliteten försämras. Detta kan ske utan att man förhindrar att någon annan kan lyssna på samma musik. Dessutom har det blivit betydligt svårare för skivbolagen att förhindra att folk lyssnar på musiken utan att betala för den. Detta innebär att musiken nu har blivit en kollektiv vara, dvs den är icke-rivaliserande och till stor del icke-exkluderbar. Notera att detta inte gäller för alla former av musikkonsumtion. Konserter har inte alls dessa egenskaper: man släpper bara in de som betalar och det får endast plats ett visst antal människor i lokalen. Konserter är därmed både exkluderbar och rivaliserande.

Vad händer om man legaliserar fildelning?

Betyder detta då att man helt enkelt bör göra det lagligt att ladda ner låtar från internet hur man vill? Enligt ovanstående resonemang skulle fler kunna lyssna på den musik som produceras, vilket skulle öka samhällsnyttan.¹ Men för att skivbolagen även i fortsättningen ska producera musik måste de få in pengar. Det finns skäl att tro att de som tidigare betalade för musiken nu hellre laddar ner den gratis från nätet, vilket slår mot skivbolagens intäkter. Detta kan mycket väl innebära att många skivbolag går i konkurs, vilket skulle leda till att samhällsnyttan *minskar* eftersom det nu inte finns så mycket musik att tillgå, även om den musik som finns är gratis. Det är därför viktigt att fundera på vad som händer med utbudet av musik om man skulle legalisera nerladdning av musik från internet.

Olika finansieringsmodeller

Idag finansieras musikproduktionen genom att konsumenterna betalar för de CD som de lyssnar på. Musikbranschen sätter det pris på CDn som maximerar vinsten. De olika skivbolagen har delvis monopolistiska ställningar på marknaden, d.v.s. de har monopol på sina låtar, men de olika låtarna konkurrerar till viss del med varandra. Alla företag maximerar sin vinst genom att sätta priset på sina varor så att marginalinkomsten² blir lika med marginalkostnaden³. För skivbranschens del innebär detta att man oftast sätter priset någonstans mellan 100-200 kr per CD. Om de skivbolagen valde att sänka (eller höja) priset så skulle de förlora pengar.

¹ Samhällsnyttan är summan av alla individers nytta i samhället.

² Med termen "marginalinkomst" menas förändringen av den totala inkomsten som uppstår när företaget säljer ytterligare en produkt.

³ Med termen "marginalkostnad" menas förändringen av den totala kostnaden som uppstår när företaget säljer ytterligare en produkt.

En alternativ finansieringsmodell är att låta staten betala artisterna och skivbolagen. Sedan gör staten det möjligt och tillåtet för vem som helst att gratis ladda ner musiken. Notera att detta inte innebär att staten ska *producera* musiken. De flesta är övertygade om att marknaden är bättre än staten på att producera musik som folk faktiskt vill lyssna på. Men hur ska då staten se till att rätt sorts musik kommer att produceras? Om staten beställer musik av en artist så finns det ju ingen garanti att artisten kommer att anstränga sig för att göra ett bra jobb. Dessutom kanske staten anlitar dåliga artister. Ett sätt att lösa detta problem är att staten betalar skivbolagen i proportion till hur många som lyssnar på deras musik. Ju fler människor som lyssnar på en låt desto mer pengar får skivbolaget. För att få reda på hur många som lyssnar på en viss låt kan man göra opinionsundersökningar eller kanske bara studera hur många som laddar ner låten. På detta sätt kommer skivbolagen och artisterna att möta precis samma incitamentsstruktur som idag, det vill säga från skivbolagens sida så spelar det ingen roll om de får in pengar genom försäljning till konsumenterna eller till staten, de kommer att anstränga sig lika mycket för att göra bra musik. Vissa undersökningar tyder dock på att skivförsäljningen inte påverkas i stor utsträckning av fildelning. Om dessa undersökningar stämmer tycks det inte finnas några samhällsekonomiska skäl för staten att betala musikproducenterna, man bör helt enkelt legalisera fildelning av musik.

Välfärds- och rättviseeffekter av offentlig finansiering

Med en offentlig finansiering skulle alltså fler kunna lyssna på den musik som produceras. Samhällsnyttan av musikproduktionen skulle därmed öka, utan att ytterligare resurser behöver tillföras musikindustrin. Hur mycket som samhället skulle tjäna på detta beror på hur individernas betalningsvilja ser ut. För att mer exakt kunna uttala sig om vinsten måste man göra en empirisk undersökning.

Skivbolagens inkomster kommer således inte att påverkas. Privatpersonerna kommer att slippa betala för musiken, men staten måste höja skatteuttaget för att klara av finansieringen. På kostnadssidan får man dock inte glömma att det uppstår ineffektiviteter i ekonomin när staten ökar skatteuttaget. Denna så kallade "excess burden" innebär att det kostar skattebetalarna mer än en krona när staten tar in en krona i skatt. Hur stor denna "excess burden" är råder det delade meningar om. Vissa ekonomer räknar med 30 %, det vill säga att det kostar samhället 1,30 kronor att ta ut en krona från skattebetalarna. Andra menar att det kostar mer än 2 kr per skattekrone. I Appendix A visas att samhällets vinster skulle kunna bli högre än kostnaderna.

Även om samhället i stort tjänar på en förändring så innebär det inte att alla i samhället blir vinnare. Nästan alla förändringar som görs i ekonomin skapar vinnare och förlorare. Det gäller även detta förslag om skattefinansierad produktion av musik. Förlorare blir de som inte lyssnar alls på musik (till exempel döva personer), samt möjligen höginkomsttagare. Exakt hur mycket musik man måste lyssna på och hur mycket man ska betala i skatt för att tjäna på förslaget kan inte sägas utan att först mäta och räkna på folks betalningsvilja.

Som beskrivits ovan borde det gå att skapa ett system som är neutralt för skivbolagen, men hur påverkas skivaffärerna? Den frågan är svår att svara på. Det är rimligt att anta att många som tidigare köpte sin musik i skivaffärerna nu istället kommer att ladda ner musiken från internet, vilket kommer att slå hårt mot skivaffärerna. Dock finns det många konsumenter som är beredda att betala för att få en fysisk CD i ett fint fodral och ett informativt häfte. Dessutom kommer skivbolagen att i fortsättningen att köpa CD till ett mycket lägre inköpspris (de kommer ju endast att betala för den fysiska produkten, eftersom staten betalar för själva musiken). Detta gör att några skivaffärer antagligen kommer att överleva, även om de flesta tvingas slå igen. Det ska noteras att skivaffärerna endast kommer att finnas kvar i den grad invånarna anser att fysiska CD är en bättre distributionskanal än internet. Inte bara detta förslag

är ett hot mot skivaffärerna. Deras framtida existens är ju redan hotad i och med att man idag lagligt kan ladda ner musik från internet mot betalning.

Är det då rättvist att de som idag inte köper någon musik tvingas betala andras musikkonsumtion? Man kan notera att liknande företeelser finns redan idag. Vägbyggen, barnbidrag, gratis högskoleutbildning och kommunal snöröjning är exempel på åtgärder som gynnar vissa grupper och missgynnar andra, men som de flesta svenskar anser är bra. Eftersom legaliserad nerladdning av musik tycks gynna låginkomsttagare kan man dessutom argumentera för att detta är rättvist utifrån Rawls teorier om rättvisa.⁴ Man kanske skulle kunna göra finansieringen av musik mindre problematisk genom att täcka statens extra kostnader med en extra skatt på internetanslutningar och mp3-spelare.⁵ På så sätt skulle priset i större utsträckning betalas av dem som mest gynnas av förslaget.

Slutord

Enligt den nationalekonomiska analys som presenterats ovan skulle medborgarnas nytta kunna öka om staten finansierade musikproduktionen och sedan lät medborgarna ladda ner musiken gratis från internet. Detta skulle kunna ske utan att skivbolagen och artisterna på något sätt förlorade pengar, genom att staten tar ut en skatt eller avgift för att betala skivbolagen.

Vissa rättviseproblem uppstår eftersom man säkert kan hitta vissa individer som inte alls lyssnar på musik (t ex döva personer), men som ändå måste betala skatten. Dessa problem finns redan idag t ex när staten väljer att bygga vägar eller subventionera högskoleutbildning. Man skulle dock kunna argumentera för att detta är rättvist enligt Rawls teorier om rättvisa eftersom detta förslag bland annat gynnar låginkomsttagare.

Detta är en grov analys av välfärdseffekter av offentlig finansiering av musik. För att noggrannare beräkna välfärdseffekterna måste man göra en studie av människors betalningsvilja för musik. Det finns många andra frågor kvar som är värda att beakta, exempelvis:

- Om endast Sverige inför detta system, hur blir det då med musik som produceras i andra länder? Ska den musiken fortfarande vara olaglig att ladda ner?
- Vissa undersökningar tyder på att vi konsumerar mindre kultur än vad som är optimalt.⁶ Detta skulle ytterligare öka nyttan av statligt finansierad musikproduktion.
- Finns samma mekanismer hos andra digitala kulturella företeelser som till exempel film och talböcker?
- Finns det risk för att detta förslag gör att politiker beslutar att även andra, mindre lämpliga produkter ska finansieras offentligt?
- Andra ekonomiska och sociala konsekvenser: exempelvis slipper polis och domstolar jaga fildelare. Ungdomar som laddar ner musik för att de inte har råd att köpa musiken behöver inte känna sig kriminella.

Linus Blom, nationalekonom

⁴ John Rawls argumenterade i boken "A theory of justice" att de lagar är rättvisa som gynnar den sämst ställda individen i ett samhälle.

⁵ Redan idag finns det en speciell skatt på lagringsmedia.

⁶ Daniel Lind, "Lyckans ekonomi: ett framväxande forskningsområde" i Ekonomisk debatt nr 2, 2005.

Appendix A

För att göra en grov uppskattning av välfärdseffekterna av offentlig finansiering så gör vi följande antaganden:

- Det finns 300 personer som i olika grad vill lyssna på en viss CD. Den som mest vill lyssna på musiken är beredd att betala 300 kr för detta, den som näst mest vill lyssna på musiken är beredd att betala 299 kr, tredje personen är beredd att betala 298 kr osv. Den person som är minst intresserad av att lyssna på musiken är bara beredd att betala 1 kr för detta nöje. Alla personerna har samma inkomst.
- För enkelhetens skull antas att marginalkostnaden för en fysisk CD är noll. Detsamma gäller för en nerladdad kopia.
- Med dagens finansieringssystem (modell 1) så sätter skivbolaget priset på musiken så att bolagets vinst maximeras.
- Med den alternativa finansieringsmodellen (modell 2) betalar konsumenten ingenting för musiken. Samtidigt betalar staten till skivbolaget exakt så mycket som skivbolaget fick från konsumenterna i den första modellen. Staten lyckas rikta skatten så att endast de som laddar ner musiken behöver betala extra skatt. Skatteuttag medför ”excess burden” på 30 %.
- Konsumenterna får ut lika mycket nytta från en nerladdad låt som från en köpt CD.

Modell 1:

Skivbolaget maximerar sin vinst genom att sätta priset på musiken till 150 kr.⁷

Eftersom det är 150 personer som värderar musiken högre än priset (150 kr) så kommer 150 skivor att säljas. Skivbolaget inkasserar således $150 \cdot 150 = 22\,500$ kr genom försäljningen av CD. Konsumentöverskottet⁸ är $150 \cdot 150 / 2 = 11\,250$ kr.

Modell 2:

Eftersom alla 300 personerna är beredda att betala mer än 0 kr för att lyssna på musiken så kommer alla 300 att ladda ner musiken. Samtidigt ska staten betala 22 500 kr till skivbolaget (lika mycket som bolaget tjänade i modell 1). Detta gör staten genom att ta ut 29 250 kr i skatt (130 % av 22 500 kr, på grund av ”excess burden”) från alla 300 personerna. Detta gör att konsumentöverskottet blir $(300 \cdot 300 / 2) - 29\,250 = 15\,750$ kr.

Enligt dessa modeller kommer konsumentöverskottet öka med 40 % om staten skulle finansiera musikproduktionen. Det ska dock noga poängteras att kalkylen är mycket beroende av uppskattningarna av efterfrågeelasticiteten och storleken av ”excess burden”. Om ”excess burden” hade varit över 50 % så hade samhällsnyttan minskat i exemplet. För att få reda på effekten av en statligt finansiering måste således dessa variabler undersökas noggrannare.

⁷ Eftersom bolagets kostnader är oberoende av antalet sålda CD så vill bolaget bara maximera sina inkomster. Inkomsterna kan skrivas på formeln $y = 300x - x^2$. Y maximeras då derivatan av derivatan av uttrycket sätts lika med noll, dvs $300 - 2x = 0$. X blir då 150.

⁸ Konsumentöverskottet definieras som summan av konsumenternas betalningsvilja minus den faktiska betalningen. Konsumentöverskottet är alltså konsumenternas ökade nytta av att köpa CD:n.